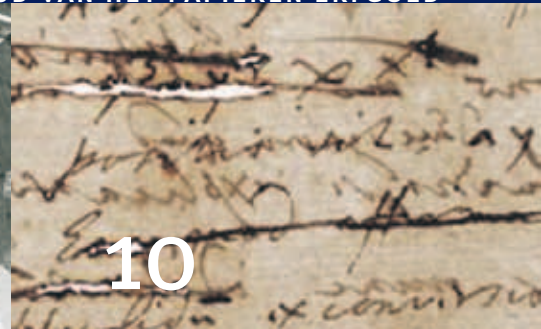

- Boeren, paupers en landlopers - 1
- Suriname in kaart gebracht - 4
- Iedere persvereniging haar eigen orgaan - 6
- De Beoordelingscommissie stelt zich voor - 8
- Een achttiende-eeuwse poederbrief uit West-Indië - 9
- Wel, niet en zo ja, hoeveel? - 10
- Werk in uitvoering - 12

METAMORFOZE → NATIONAAL PROGRAMMA VOOR HET BEHOUD VAN HET PAPIEREN ERFGOED

Conservering archief Maatschappij van Weldadigheid

BOEREN, PAUPERS EN LANDLOPERS

Op 1 april 1818 richtte generaal Johannes van den Bosch de Maatschappij van Weldadigheid op met als doel arm-lastige Nederlanders door boerenarbeid te verheffen. In datzelfde jaar werd op het landgoed Westerbeeksloot, gemeente Vledder, de kolonie Frederiksoord gesticht, gevolgd door Willemsoord en Wilhelminaoord. In deze koloniën werden hoeves gebouwd waarin geselecteerde gezinnen uit het hele land geplaatst werden. Daarnaast verkreeg de Maatschappij het vruchtgebruik van de vesting Ommerschans, die in eerste instantie gebruikt werd om zich misdragende kolonisten in op te sluiten.

Niet lang daarna werden de vrije koloniën aangevuld met onvrije koloniën doordat het bestuur van de Maatschappij contracten afsloot met de overheid voor de opvang van weeskinderen, landlopers en bedelaars. In de buurtschap Veenhuizen, gemeente Norg, verrezen drie gestichten (Veenhuizen I, II en III) en de Ommerschans werd gebruikt voor de huisvesting van bedelaars. Veteranen en arbeidersgezinnen, uit eigen beweging gekomen, bewoonden de huizen aan de buitenzijde van de gestichten.

Toen de Maatschappij in 1859 financieel aan de grond zat, werden de gestichten in Veenhuizen en de Ommerschans overgenomen door het ministerie van Binnenlandse Zaken. Later, in 1875, nam

het ministerie van Justitie het beheer over en werden de gestichten officieel Rijkswerkeninrichtingen. Het bestuur van de Maatschappij richtte zich na 1859 weer op de taak die men zich bij de oprichting had gesteld. Men nam maatregelen om de financiën op orde te krijgen en het landbouwbedrijf binnen de koloniën rendabel te maken. In 1959 werd de Maatschappij omgevormd tot een stichting, die nog steeds bestaat. Zij beheert de onroerende goederen en speelt een belangrijke rol in het maatschappelijke en culturele leven van Frederiksoord.

Persoonlijk leven en leed

Het archief is eigendom van de Maatschappij van Weldadigheid en is in bewaring gegeven aan het Drents Archief. Daarvoor werd het jarenlang bewaard op de zolder van Huis Westerbeeksloot. Het archief werd in 1990 geïnventariseerd en heeft een omvang van 300 meter. De series ingekomen en verzonden brieven van voor 1859 beslaan gezamenlijk bijna de helft. In verband met de ordening van het archief worden in eerste instantie de ingekomen brieven, die onderhevig zijn aan verzuring, in het kader van Metamorfoze geconserveerd en gedigitaliseerd.

Van Sijne Koninklijke
Hoogheid Prins Frederik
van Nederlanden

met verlof te kennen Andries
Wolkeveld oud 25 jaren geboren te Zalt
bommel woonachtig te S. Booy
in Adresant gedurende den tyd
van 3 maanden eerst als mile
te S. Booy als vrijwilliger gedien heeft
in Artillerie - Waarvan hij
het moeten neemen uit
te Sijn aan natuurlijke
den Kruide Kerst
het gepaserde jaar gervend
nintelyke Hoogheid van
de aan wien het goe

Woning van een vrijboer in de Koloniën der Maatschappij van Weldadigheid.

3

De brieven geven een schat aan informatie over persoonlijk leven en leed en schetsen een intrigerend beeld van een maatschappij waarin de bovenklasse, in lijn met het verlichtingsidee, de onderklasse wilde opvoeden. Daarnaast bevat het archief brieven van geïnteresseerden uit het buitenland en informatie over landbouw en landbouwexperimenten. Kortom, de correspondentie geeft een goed beeld van de sociale, economische en maatschappelijke functie die de kolonie in de eerste helft van de negentiende eeuw innam. Bovendien is het archief van de Maatschappij uniek: er zijn in Nederland geen andere archieven die dit facet van de vaderlandse geschiedenis weergeven. Het conserveren en digitaliseren van de brieven is dan ook van groot belang.

Een pauper als voorouder

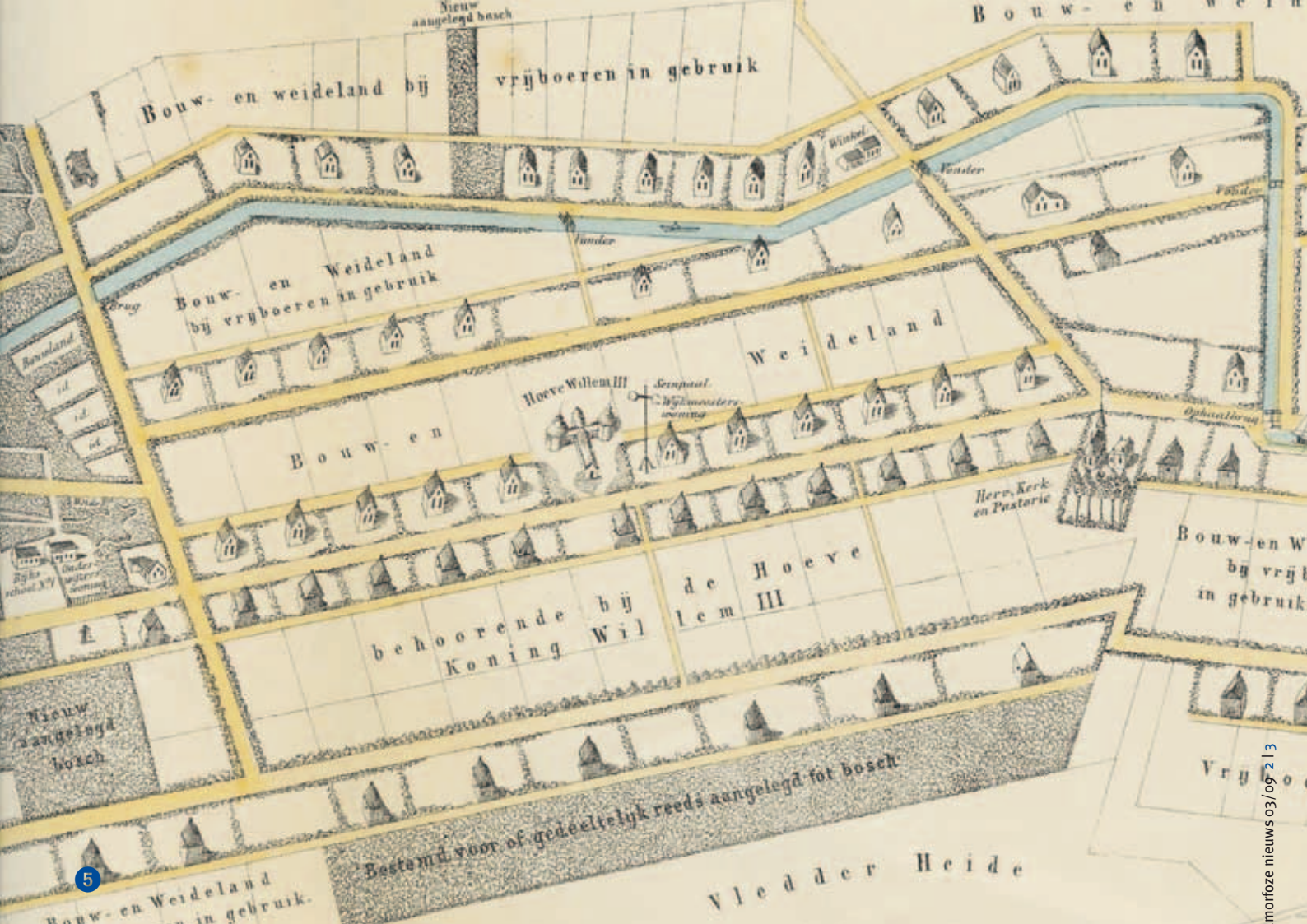
Het archief van de Maatschappij is één van de meest geraadpleegde archieven van het Drents Archief. Een vast beeld in de zomerperiode is de bezoeker van ver die een onderzoek in de studiezaal combineert met een fietsvakantie en campingverblijf in Drenthe.

- 1
Papieren geld waarmee de kolonisten tot ca. 1860 in de Maatschappij moesten betalen.
- 2
Verzoekschrift van Andries Wolkeveld, geboren te Zaltbommel, om opname in de koloniën nadat zijn ouders waren overleden aan cholera, 1834.
- 3
Koloniehuisje van een vrijboer in de Maatschappij, ca. 1872.
- 4
Johannes van den Bosch, initiatiefnemer van de Maatschappij, ca. 1870.
- 5
Detail van een promotiekaartje van de kolonie Frederiksoord, ca. 1870.

Foto's: Drents Archief.

4

Mede door de publicatie van een aantal boeken is de belangstelling voor het archief in de afgelopen jaren toegenomen. Zo verscheen op basis van het archiefmateriaal in 2008 *Het pauperparadijs* van journaliste Suzanna Jansen. Daarin volgt zij drie generaties van haar voorouders in Veenhuizen. Naar aanleiding van haar boek heeft een demograaf van het CBS geschat dat ruim één miljoen Nederlanders verwant zijn aan de bewoners van de Drentse armenkoloniën. Het blijkt dat Suzanna Jansen haar achtergrond deelt met prominenten als Ruud Lubbers, Geert Mak, Alexander Pechtold, Jeltje van Nieuwenhoven, Thea Beckman, Anton Pieck en Bert Haanstra.

Ook in *De Proefkolonie* van Wil Schackmann uit 2006 wordt op levendige wijze verteld over het ontstaan van de 'vrije koloniën' in Drenthe in het begin van de negentiende eeuw.

Kolonisten online

In mei 2008 lanceerde het Drents Archief in het Gevangenis-museum in Veenhuizen een database met persoonsregisters van de negentiende-eeuwse Drentse armenkoloniën. De database bevat materiaal uit de periode 1818-1921 met 74.000 namen van kolonisten uit zowel vrije als onvrije koloniën. Daarnaast zijn er 5.600 signalementkaarten in terug te vinden met foto's en beschrijvingen van landlopers en bedelaars die tussen 1896 en 1901 tot Veenhuizen werden veroordeeld.

Ook in andere opzichten is het Drents Archief actief om het verleden van de armenkoloniën beter toegankelijk te maken. Zo wordt momenteel getracht om de exacte locaties van de kolonistenhoeves, die gedurende hun bestaan meermalen omgenummerd zijn, te bepalen. De eerste resultaten van dit onderzoek zijn op 1 november op de Kolonistendag in Frederiksoord gepresenteerd.

De serie ingekomen brieven is een goede aanvulling op de gegevens die reeds voorhanden zijn en overstijgt het niveau van de genealogische informatie. Ze geeft invulling aan de persoon achter het stigma 'kolonist' en stelt onderzoekers in staat om achter het 'waarom' van de plaatsing in de koloniën te komen. Vrijwilligers zullen de gedigitaliseerde brieven voorzien van aanvullende metadata waarna het archief in 2011 op de website van het Drents Archief beschikbaar wordt gesteld.

■ [Henk Nijkeuter](#)

6 **Overzicht van betaalde en onbetaalde boetes voor desertie uit het 2e gesticht te Veenhuizen over het tweede halfjaar van 1833.**

SURINAME IN KAART GEBRACHT

Het verleden van Suriname in Zeeuwse archieven

Op 15 oktober 2009 tekenden de regeringen van Suriname en Nederland een overeenkomst waarin is afgesproken dat maar liefst 800 meter archieven teruggegeven wordt aan Suriname. In Paramaribo zal in februari 2010 een nieuw archiefgebouw in gebruik worden genomen waardoor dit mogelijk wordt. De archieven zijn tussen 1916 en 1977 ter wille van een goede conservering naar Nederland overgebracht. De aangekondigde verhuizing zal zeven jaar in beslag nemen omdat het materiaal eerst gedigitaliseerd wordt.

De Surinaamse minister van Buitenlandse Zaken Hassankhan vroeg tijdens het tekenen van de overeenkomst ook aandacht voor de andere archivalia die van belang zijn voor de geschiedenis van Suriname, maar die in Nederland blijven. Digitale kopieën hiervan zouden voor Surinaamse onderzoekers zeer waardevol zijn en, zoals hij het noemde, de dekolonisering van de geschiedschrijving aanzienlijk op weg helpen. Hassankhan sprak lovende woorden aan het adres van het Zeeuws Archief, dat met behulp van subsidie van Metamorfoze druk bezig is archiefmateriaal uit de beginperiode van de Nederlandse invloed in Suriname te conserveren en te digitaliseren.

Alle bonnetjes bewaard

In het archief van de Staten van Zeeland en het archief van de Zeeuwse rekenkamer bevinden zich meer dan 10.000 documenten die betrekking hebben op de verovering en de kolonisering van Suriname door het gewest Zeeland. Ze zijn afkomstig uit de periode 1667-1684, vanaf de verovering tot de overdracht van het bestuur aan de West-Indische Compagnie. Deze documenten beschrijven tot in het kleinste detail de gemaakte onkosten. Niet alleen de traktementen van officieren, soldaten en marinepersoneel, maar ook de voor de moestuin van het garnizoen gekochte zaden en de verhuisvergoeding van tientallen landverhuizers. Alles waar de koloniserende overheid de hand in had werd verantwoord en zelfs de bonnetjes van alle mogelijke uitgaven zijn bewaard gebleven. Al dit materiaal wordt momenteel gedigitaliseerd en ontsloten. Naar verwachting zullen de scans begin 2010 op de website van het Zeeuws Archief raadpleegbaar zijn.

Vijftien kilo Van Gogh

In oktober verscheen de langverwachte nieuwe uitgave van de brieven van Vincent van Gogh. Vijftien jaar werkten medewerkers van het Van Gogh Museum en het Huygens Instituut aan deze wetenschappelijke teksteditie: zes boekdelen dik, bijna vijftien kilo zwaar, ruim tweeduizend pagina's en meer dan 900 brieven en 4300 reproducties. Naast de papieren boekenserie zijn de brieven ook als (Engelstalige) webeditie te raadplegen op www.vangoghletters.org. Parallel aan de brieveneditie toont het Van Gogh Museum 120 originele brieven van Van Gogh in nabijheid van de werken waarover de kunstenaar schreef. De tentoonstelling *Van Goghs brieven. De kunstenaar aan het woord* loopt nog tot 3 januari.

De brieven van Vincent van Gogh zijn, samen met de familiecorrespondentie, familiefoto's en andere documenten uit het Van Gogh Museumarchief, gedigitaliseerd met subsidie van Metamorfoze. Op de website van het Geheugen van Nederland is een selectie van de brieven, aangevuld met andere documentatie, foto's, schilderijen en tekeningen te vinden.

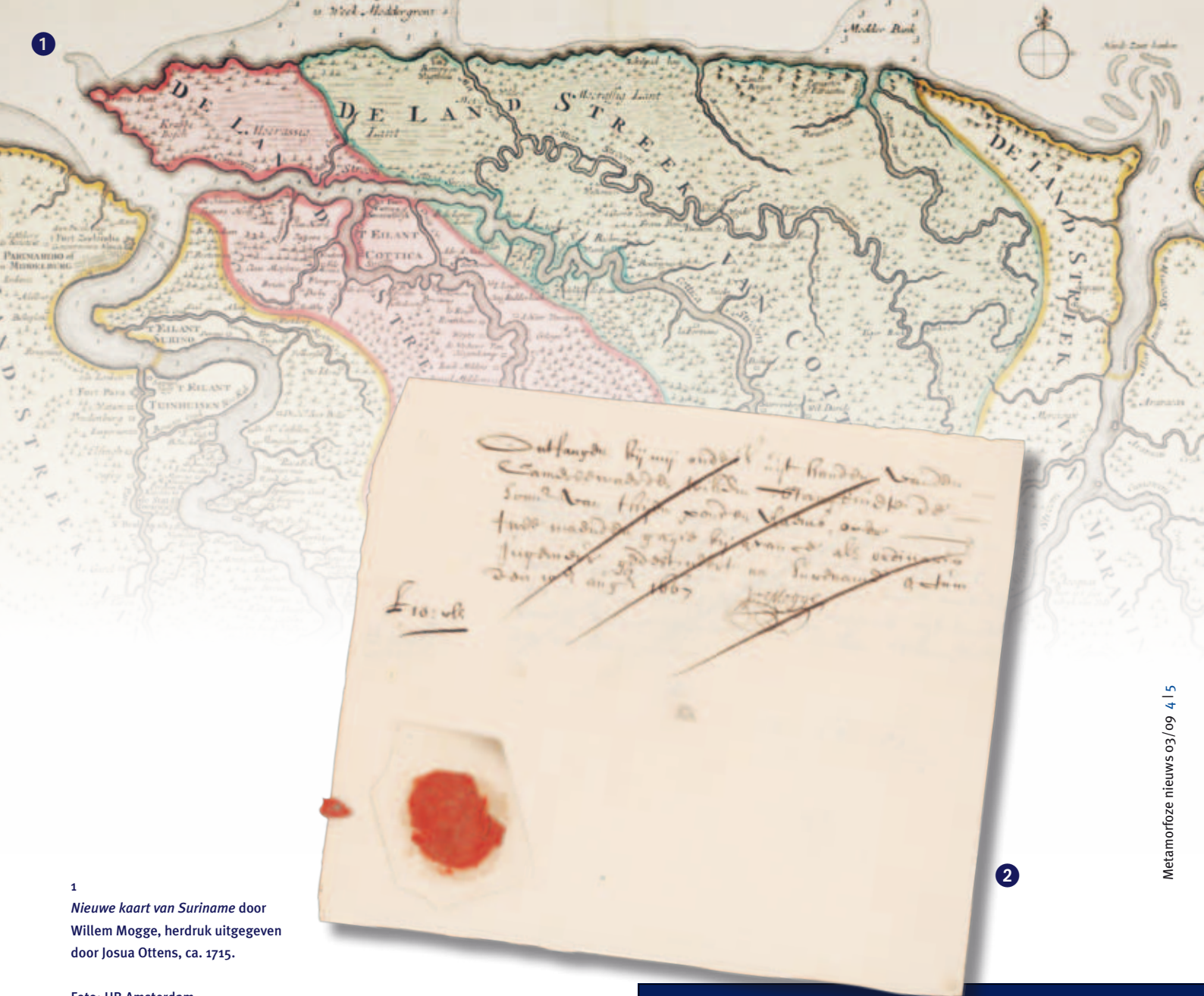
■ *Vincent van Gogh – De Brieven. De volledige, geïllustreerde en geannoteerde uitgave.* Redactie: L. Jansen, H. Luijten, N. Bakker. Amsterdam / Den Haag 2009. 6 dln.

ISBN 978 90 6153 851 6

Foto's: Van Gogh Museum.

1

1

Nieuwe kaart van Suriname door Willem Mogge, herdruk uitgegeven door Josua Ottens, ca. 1715.

Foto: UB Amsterdam.

2

Ontvangstbewijs dat vermeldt dat Willem Mogge aan de vooravond van zijn vertrek naar Suriname een voorschot van twee maanden van 'thijen ponden Vlaams' krijgt van de kamerbewaarder van de Staten van Zeeland.

Foto: Zeeuws Archief.

Een kist met boeken

Alvast een klein voorproefje. Direct in 1667, het jaar dat Suriname door Abraham Crijnssen veroverd werd, stuurden de Staten van Zeeland Willem Mogge, een ervaren ingenieur-landmeter, naar de nieuwe kolonie. Hij moest toezicht houden op de bouw van vestingwerken en een zo groot mogelijk deel van het veroverde gebied in kaart brengen. Mogge kreeg een kist mee met boeken over fortbouw, landmeterinstrumenten en perkament. Twee jaar later beschikte men in Middelburg over de eerste kaart van zijn hand.

Albert Meijer

2

NIEUWE MEDEWERKER

Vanaf half juli werkt Rachel van Steenwijk als technisch projectmedewerker bij de KB, waar ze Metamorfoze adviseert over de verwerking van gedigitaliseerd materiaal. Ook instellingen en scanbedrijven kunnen bij haar terecht met vragen over bijvoorbeeld metadata en concordantietabellen.

Van huis uit taalkundige, heeft Rachel altijd gewerkt op het snijvlak van taal, tekst en technologie. Eerst heeft ze ervaring opgedaan met taaltechnologie en informatieontsluiting, later als consultant met het analyseren en modelleren van content en metadata.

IEDERE PERSVERENIGING HAAR EIGEN ORGAAN

De oprichting van het Persmuseum was niet toevallig in 1902. Rond 1900 tekende zich namelijk het begin af van de professionalisering van de Nederlandse journalistiek. Er werden journalistenkringen en journalistenclubs opgericht voor belangenbehartiging en 'ter leringh ende vermaak'. Daarnaast kreeg de beroepsgroep in augustus 1896 haar eigen orgaan: een vaktijdschrift genaamd *Maandelijksche Mededeelingen van het bestuur van den Nederlandschen Journalistenkring*. Dit maandblad ontving na drie naamsveranderingen op 2 oktober 1919 zijn definitieve naam: *De Journalist*. Met uitzondering van de oorlogsjaren verscheen het blad tot 25 september 2009 onder deze titel. Vanaf januari 1950 was *De Journalist* het vaktijdschrift voor alle aangesloten journalisten.

Bundeling van krachten

Het zal niet verbazen dat ook, of juist, de Nederlandse journalistiek verzuimd was in de eerste helft van de twintigste eeuw. Zo hadden de katholieke journalisten sinds 1915 hun eigen *Mededeelingen*, in 1921 omgedoopt in *De Katholieke Pers*. De protestante journalisten waren wat trager. Pas in 1948 zag *De Christen Journalist* het licht, maar dit blad ging nog geen twee jaar later op in *De Journalist*.

1
Het jaarlijkse uitje van de Nederlandse Journalistenkring in 1926.

Ook in Nederlands-Indië waren journalisten zich al vroeg bewust van de noodzaak tot de bundeling van hun krachten. Reeds begin twintigste eeuw richtten zij een vereniging van Indische journalisten op, die na een tijdje een slapend bestaan leidde. Medio 1924 deden in Indië werkzame Nederlandse journalisten een volgende poging tot vereniging. Naar analogie van de NJK richtten zij de Nederlandsch-Indischen Journalistenkring op met als vakblad de *Mededeelingen van den Ned.-Indischen Journalistenkring*. Deze heeft, naar wij kunnen nagaan, twee jaar bestaan. In 1939 werd er een nieuwe poging ondernomen en werd *De Indische Journalist* gepubliceerd. Ook dit blad stierf een zachte dood.

Niet alleen de journalisten verenigden zich, ook de dagblad-uitgevers achtten het rond 1900 noodzakelijk de handen ineen te slaan om hún belangen te behartigen. De vereniging De Nederlandse Dagbladpers was op 21 december 1908 een feit. Ook zij beschikte sinds 1910 over een verenigingsorgaan: *Mededelingen van De Nederlandse Dagbladpers*.

Een kijkje in de keuken

Wat al deze vaktijdschriften gemeen hebben is dat ze de belangrijkste bron zijn voor informatie over journalistiek Nederland. Zij vertellen ons veel over de werking en invloed van de Nederlandse geschreven pers en in de loop van de twintigste eeuw ook over radio en televisie. In deze tijdschriften zijn alle belangrijke ontwikkelingen binnen de Nederlandse pers op de voet te volgen. Daarnaast geven ze een kijkje in de keuken van afzonderlijke kranten- en tijdschriftentitels, individuele journalisten, grote uitgeverijen en de diverse 'secties' binnen de journalistiek, zoals de parlementaire pers, de buitenlandse pers, de sportverslaggeverij, de persfotografen en de hoofdredacteurs. Van belang zijn ook de debatten die binnen de perswereld gevoerd werden. Zo passeren thema's als persvrijheid en censuur, de rol van de overheid in het persbeleid, de kwaliteit van de journalistiek en vrouwen in de pers de revue. Met behulp van subsidie van Metamorfoze worden deze vaktijdschriften, die onderhevig zijn aan verzuring, geconserveerd, gedigitaliseerd en via de website van het Persmuseum beschikbaar gesteld.

Angelie Sens

2
Spotprent van Albert Hahn over de Nederlandse journalistiek, in: *Zondagsblad van het Volk*, 12 augustus 1906. Foto: IISG.

Foto's: Persmuseum.

‘Ik ben makelaar in koffij, en woon op de Lauriergracht, N° 37.’ De openingszin van de *Max Havelaar* is misschien wel de bekendste uit de Nederlandse literatuur. Het handschrift van Multatuli waaruit Droogstoppels woorden afkomstig zijn is één van de pronkstukken van de Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam.

GARRELT VERHOEVEN

In 1859 schreef Multatuli zijn krachtige pamflet op de nu broze blaadjes, die als bruikleen van het Multatuli Genootschap worden gekoesterd in de geklimatiseerde magazijnen aan de Oude Turfmarkt. Volgend jaar, 150 jaar na het verschijnen van de eerste druk van de *Max Havelaar*, vormt het handschrift het middelpunt van een tentoonstelling over het historische belang én de actualiteit van Multatuli’s aanklacht tegen de koloniale uitbuiting.

De *Max Havelaar* is in de anderhalve eeuw van zijn bestaan in allerlei vormen en varianten verschenen. Het handschrift werd in 2007 zelfs nauwkeurig in facsimile gereproduceerd. Maar niemand zal betwisten dat het originele manuscript met de uiterste zorg bewaard moet worden. Dat is immers onvervangbaar en het heeft de historische lading die de oorspronkelijke boodschap van de tekst nog altijd kracht bijzet. De hoogwaardige scans, de getrouwe facsimile-uitgave, de vele gedegen tekstuitgaven, ze vormen niet meer dan een ‘tekstverzekering’ in het onzalige

geval er iets met het oorspronkelijke handschrift zou gebeuren. Tijdens mijn studie aan de Universiteit van Leiden ben ik mij gaan specialiseren in de geschiedenis van het boek. Hierna was ik werkzaam in het antiquariaat en als projectleider digitalisering bij de Koninklijke Bibliotheek. Sinds 2008 ben ik hoofdconservator bij de Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam, waar ik dagelijks wordt geconfronteerd met autonoom verval. Vele duizenden brieven, handschriften en gedrukte boeken die gerekend moeten worden tot ons nationale literaire erfgoed zijn nog niet voorzien van een ‘tekstverzekering’. Met de overgang van verfilming naar digitalisering dient Metamorfoze nu behalve een conserveringsdoel ook de digitale beschikbaarstelling van het materiaal. Conserveren en digitaliseren gaan hand in hand en daarmee is voor dit nationale programma een nieuwe fase aangebroken. Het is daarom met veel genoeg en nieuwsgierigheid dat ik ben toegetreden tot de Beoordelingscommissie van Metamorfoze.

De eerste pagina van het handschrift van Multatuli’s *Max Havelaar*.

Foto’s: UB Amsterdam.

EEN ACHTTIENDE-EEUWSE POEDERBRIEF UIT WEST-INDIË

Op 19 januari 1781 brengt een arts op de suikerplantage Vreedestein in de Zuid-Amerikaanse kolonie Demerary schriftelijk verslag uit aan de eigenaar in Amsterdam. De arts ziet toe op de veiligheid en gezondheid van de slaven zodat de productie niet in gevaar komt. Quacu de suikerkoker is gelukkig juist hersteld van de 'beliac' (*belly ache*, een vorm van loodvergiftiging), maar vier andere slaven lijden nog aan de 'jaass of Indiaanse pokken'. Hij voegt een bestelling voor diverse geneesmiddelen toe en twee pakketjes met poeder, waarvan hij niet zeker weet wat het is. Recent onderzoek wees uit dat het opiaten zijn. Inmiddels zijn de poeders door het Britse Nationaal Archief gelicht en achter slot en grendel geplaatst.

De brief van de arts en zo'n 40.000 andere Nederlandse brieven uit de zeventiende en achttiende eeuw bevinden zich in The National Archives in Kew, nabij Londen. Geen van de brieven bereikte ooit zijn bestemming. Ze zijn tijdens de zeeoorlogen door de Engelsen gekaapt en eeuwenlang bewaard. Zeven dozen vol brieven worden op dit moment via Metamorfoze geconserveerd en gedigitaliseerd.

Om deze unieke historische bron meer bekendheid te geven verscheen vorig jaar bij Walburg Pers het eerste deel van de nieuwe serie *Sailing Letters Journaal*. Op 23 november 2009 is in de KB het tweede deel gepresenteerd, onder de titel *De smeekbede van een oude slavin en andere verhalen uit de West*. Net als het eerste deel bevat het transcripties van brieven uit het archief van het Britse High Court of Admiralty, voorzien van uitgebreide toelichtingen. Dit tweede deel is gewijd aan de Nederlandse aanwezigheid in West-Indië en begint met drie uitvoerige inleidingen die samen een beeld geven van de West: de Antillen, Suriname en de koloniën Essequibo en Demerary.

Daarna volgen acht bijdragen aan de hand van een of meer brieven. Het zijn stuk voor stuk bijzondere documenten met opmerkelijke verhalen. Behalve de poederbrief bevat dit *Journaal* een smeekbede uit Paramaribo van een voormalige slavin aan haar meester, een beschrijving van Guadeloupe in zeventiende-eeuws Zeeuws dialect en een bundeltje Jiddisje brieven uit Curaçao bestemd voor de Joodse buurt in Den Haag. Verder is er een verhaal over een overzeese predikant met een taperrij, een verslag van een spectaculaire achtervolging over de Atlantische Oceaan, een relaas over het harde leven op zee en wordt de identiteit onthuld van de gouverneur van Sint-Maarten in 1665. Bijgevoegd is een dvd met scans in hoge resolutie van de bijna vijftig in het boek opgenomen brieven. Het *Sailing Letters Journaal* is te koop voor € 19,95 bij de erkende boekhandel en via de KB.

De smeekbede van een oude slavin en andere verhalen uit de West. *Sailing Letters Journaal II*. Redactie: Erik van der Doe, Perry Moree en Dirk J. Tang. M.m.v. Peter de Bode. Zutphen 2009. ISBN 978 90 5730 598 6

Brief van de plantagedokter in Demerary uit 1781 met één van de twee bijgevoegde poeders.

Groot bescroeping van de... ende apter looy van tair =
luden off p... statin... stat ge... =
talet sy... die Stadt van... =
ouder de... der selue stad beru... =
nelyst y... troot statin... met... =
beginnende al... ende... =
... ende... =
... =
... =

1

2

WEL, NIET EN ZO JA, HOEVEEL?

Beslissingsmodellen voor inktvraatbehandeling

Vier jaar geleden kwam op initiatief van Metamorfoze in het kader van het nieuwe traject Archieven een aantal inktvraatdeskundigen bijeen. Deze deskundigen waren verheugd over het ontstaan van het archieventraject binnen het nationale conserveringsprogramma, maar constateerden dat het probleem van inktvraataantasting nieuwe conserveringsvraagstukken zou opleveren. Want hoe kan een instelling vaststellen in welke mate inktvraat aanwezig is? Wie bepaalt wanneer de documenten actieve conservering nodig hebben en waaruit bestaat die behandeling dan precies?

Een groep deskundigen, bestaande uit onderzoekers, archivariissen en restauratoren, ging aan de slag. In eerste instantie werd besloten om algemene richtlijnen te schrijven die het beoordelen van het archiefmateriaal gemakkelijker moest maken. De werkgroep kwam in 2006 tot een eerste document: *Model conservering archieven Metamorfoze*. Dit model is een overzichtelijke handleiding voor projectaanvragers om aan de hand van een aantal vragen de aard en het belang van het archief en de eventuele risico's van behandeling te definiëren. Hierdoor wordt een helder beeld gevormd van de noodzaak tot conservering, zowel digitalisering als behandeling van de originele documenten.

Beslissingen en steekproeven

De ambitie van de werkgroep was echter het ontwerpen van een gedetailleerd model, om het schrijven van een nauwkeurig projectvoorstel met een goed onderbouwde begroting mogelijk te maken. Hierdoor worden ook de behandelingsbeslissingen op stuksniveau vereenvoudigd. Zo kan men per document besluiten of er wordt overgegaan tot conserveren. De ideeën voor een dergelijk beslissingsmodel werden enthousiast ontvangen, maar de uitwerking ervan was minder eenvoudig dan aanvankelijk

gedacht. Bovendien was er nóg een instrument nodig, namelijk om de schade te kunnen kwantificeren. Daartoe werd de UPAA-steekproefmethode door statisticus Peter Defize omgewerkt tot het *Steekproefprotocol Inktvraat*. Dit is een model om steekproefsgewijs de omvang van de inktvraat in een archief te bepalen.

Proef op de som

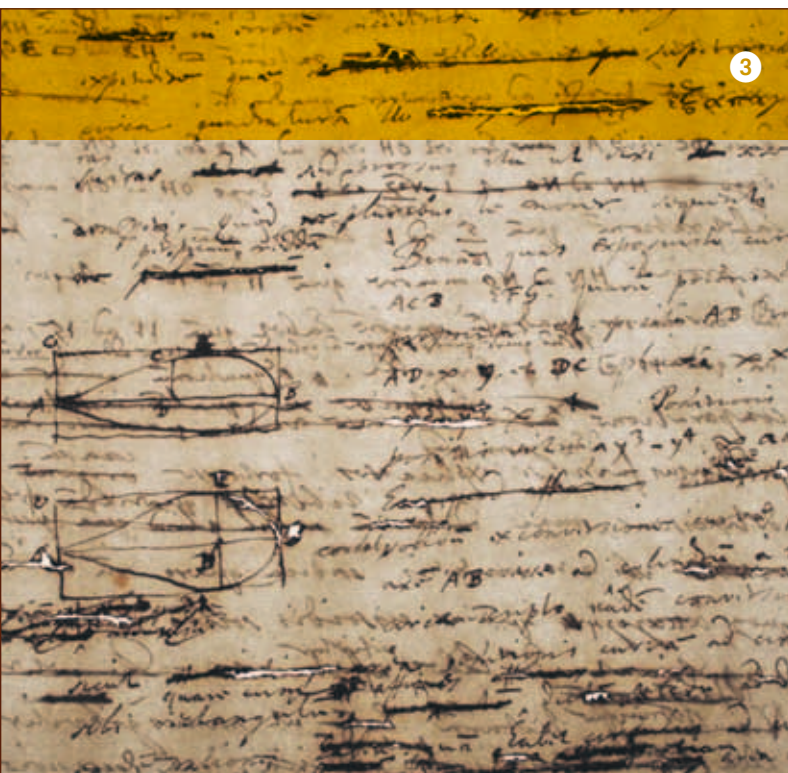
Het verder uitwerken van de beslissingsmodellen werd toevertrouwd aan de restauratoren van de werkgroep, Robien van Gulik en Karin Scheper. Zij bewerkten een zeer schematisch model en een buitengewoon complexe versie tot een goed hanteerbaar model. Eigenlijk twee modellen, één voor beginnende en één voor gevorderde inktvraat. In het voorjaar van 2008 werden de conceptmodellen gepresenteerd aan de werkgroep en andere betrokkenen. Vragen en opmerkingen leidden tot de nodige aanpassingen, waarna de restauratoren van het Stadsarchief Breda aanboden om de proef op de som te nemen. Met behulp van de beslissingsmodellen hebben zij een deel van het notarieel

archief beoordeeld. Na een laatste discussiebijeenkomst zijn de modellen en de bijbehorende handleiding nog eenmaal aangepast. Zij zijn nu klaar voor gebruik en zullen binnenkort op de website van Metamorfoze worden gepubliceerd.

Correcte toepassing

Uiteraard zijn de beslissingsmodellen geen statische documenten. Zij gaan uit van de huidige kennis en worden aangepast indien zich relevante ontwikkelingen voordoen. De modellen bevatten een uitgebreide toelichting waarin begrippen uitgelegd en bepaalde aannames gemotiveerd worden. Voor een correcte toepassing van de modellen is het goed doornemen van die toelichting noodzakelijk. De modellen worden bij voorkeur door een conserveringsdeskundige of restaurator gebruikt, maar kunnen ook, na een goede instructie, door andere betrokkenen worden toegepast.

■ Karin Scheper

1 Afschrift van Brusselse keuren uit de zeventiende eeuw met matige inktvraat (UB Leiden, BPL 3517).
2 Maleise brief uit 1797 aan de gouverneur-generaal en de Raad van Nederlands-Indië met inktvraat in het laatste stadium (UB Leiden, Or. 2241-II C (1)).

3 Brief van Christiaan Huygens aan Slusius uit 1659 met ernstige inktvraat (UB Leiden, HUG 45, 472, aan Slusius).

Foto's: UB Leiden.

SNIPPER SNIPPER SNIPPER

Van Doesburg in De Lakenhal

Tot en met 3 januari is in museum De Lakenhal in Leiden de tentoonstelling *Van Doesburg and the International Avant-Garde: Constructing a New World* te zien. De groots opgezette tentoonstelling, met meer dan 300 werken van 80 kunstenaars, toont de activiteiten van Van Doesburg als initiator en promotor van de Nieuwe Kunst.

In de vitrines liggen ook verschillende stukken uit het archief van Theo en Nelly van Doesburg, die met Metamorfoze-subsidie geconserveerd en gedigitaliseerd worden. Van 4 februari tot 16 mei is de tentoonstelling te zien in Tate Modern in Londen. Voor meer informatie: www.lakenhal.nl.

Metamorfoze is het Nationaal Programma voor het Behoud van het Papier Erfgoed. Metamorfoze is een samenwerkingsverband tussen de Koninklijke Bibliotheek en het Nationaal Archief en is een initiatief van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (ocw). Het programma bindt de strijd aan met verzuring en met andere vormen van autonoom verval, zoals inktvraat en kopervraat.

Voor meer informatie over het programma
Koninklijke Bibliotheek
Bureau Metamorfoze
Postbus 90407
2509 LK Den Haag
T 070 3140 518
E metamorfoze@kb.nl
I www.metamorfoze.nl

Personalia auteurs
Albert Meijer is als projectleider verbonden aan het Zeeuws Archief in Middelburg.
Henk Nijkeuter is hoofd Collecties van het Drents Archief in Assen.
Karin Scheper is hoofd restauratieafdeling bij de Universiteitsbibliotheek Leiden.
Angelie Sens is directeur van het Permuseum in Amsterdam.

Metamorfoze Nieuws
ISSN 1387-084X, verschijnt 3x per jaar
Eindredactie
Mirjam Raaphorst
Redactie
Erik van der Doe en Andrea Langendoen
Vormgeving
Studio Marise Knechtmans, Amsterdam
Druk
Drukkerij Mart.Spruijt, Amsterdam
Fotografie
Afdeling Optische Technieken van de Koninklijke Bibliotheek, tenzij anders aangegeven.

KB

nationaalarchief

Werk in uitvoering

Metamorfoze is in de loop van 2007 overgestapt van microverfilming naar digitalisering als conserveringsmethode van door autonoom verval bedreigd papier erfgoed. De laatste microfilmprojecten naderen hun voltooiing en inmiddels lopen er meer dan vijftig digitaliseringsprojecten bij bijna evenzoveel verschillende instellingen.

De meerwaarde van digitalisering boven microverfilming is het behoud van kleur en de mogelijkheden voor ontsluiting en toegankelijkheid via internet. Dat is niet alleen prettig voor de onderzoeker, het is ook van belang voor de conservering van het origineel, dat tenslotte het belangrijkste doel van Metamorfoze is. Door digitale ontsluiting is er nauwelijks nog een reden om het origineel uit de kast te halen.

De afgelopen twee jaar heeft Metamorfoze veel ervaring opgedaan met *Preservation Imaging*. Daarbij is een aantal knelpunten aan het licht gekomen, vooral op het gebied van de workflow. Deze is anders dan bij verfilmen: er is veel capaciteit nodig om digitale bestanden te verwerken en duurzaam op te slaan en de metadata die noodzakelijk zijn voor de ontsluiting vergen speciale aandacht.

Ook is er, zowel bij de deelnemende instellingen als bij het Bureau Metamorfoze, behoefte aan expertise op een breder gebied. Om het programma de komende jaren op volle kracht te kunnen laten draaien, moeten deze knelpunten eerst worden opgelost. Metamorfoze wordt tenslotte, met zo'n vier miljoen te digitaliseren pagina's per jaar, het grootste digitaliseringsprogramma op het gebied van cultureel erfgoed in Nederland.

Het Bureau Metamorfoze zal de komende tijd hard werken om de workflow voor de verwerking van digitale bestanden te verbeteren en de richtlijnen voor de aanlevering van metadata aan te scherpen. Daarom is in overleg met de Beoordelingscommissie besloten om voorlopig geen nieuwe projecten op te starten. Dit geeft het Bureau de mogelijkheid om de aanpassingen goed uit te werken en te implementeren zodat toekomstige Metamorfoze-projecten sneller en beter kunnen verlopen.

Dit heeft ook gevolgen voor de inrichting van het programma. Eén van de belangrijkste daarvan is dat er twee nieuwe trajecten ontstaan:

1 - Uniek materiaal: archieven en cultuurhistorische collecties van nationaal belang, vaak be-

staande uit handschriftelijk materiaal dat bedreigd wordt door inktvraat en verzuring.

2 - Niet-uniek materiaal: boeken, kranten en tijdschriften uit de zogenaamde 'zure eeuw', 1840-1950, die bedreigd worden door verzuring.

De beoordelingscriteria voor projecten zullen niet wijzigen, evenmin als de conservering van de originelen. Wel worden het digitaliseringsproces en de wijze waarop de scans worden verwerkt en opgeslagen aangepast. Alleen zo kan de conservering van het papier erfgoed ook op lange termijn worden gegarandeerd.

Via de nieuwsbrief en de website zal het Bureau Metamorfoze de instellingen en andere betrokkenen op de hoogte houden van de ontwikkelingen. Ter voorbereiding van de volgende beoordelingsronde zal een bijeenkomst worden georganiseerd waarop alle veranderingen uitgebreid worden toegelicht. Voor tussentijdse vragen kunt u uiteraard altijd terecht bij het Bureau Metamorfoze.

■ *Huibert Crijns*
Programmamanager Metamorfoze